

ÜSKÜDARLI AŞKÎ'NİN TASAVVUFÎ BİR MESNEVİSİ: KİTÂB-I MENÂZİLÜ'S-SÂLİKÎN-I*

A MYSTICAL MATHNAWI OF ÜSKÜDARLI AŞKÎ:

KİTÂB-I MENÂZİLÜ'S-SÂLİKÎN

Fatih ODUNKIRAN**
Bilal ALPAYDIN***

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında en fazla işlenen konulardan biri tasavvuftur. Bu çalışmamıza konu olan “Kitâb-ı Menâzilü's-Sâlikîn” 16. yüzyıl şâirlerinden Üsküdarlı Aşkî'ye ait tasavvufî konuları ele alan bir eserdir. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Çalışmamızda eserin müellifi Üsküdarlı Aşkî hakkında kısaca bilgi verilmiş, eserin nüshaları tanıtılmış, muhteva özellikleri değerlendirilmiş ve tespit edilebilen iki nüsha üzerinden transkripsiyonlu metin kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: XVI. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Üsküdarlı Aşkî, Kitâb-ı Menâzilü's-Sâlikîn, mesnevi, tasavvuf.

ABSTRACT

One of the most studied topics in Classical Turkish Literature is Sufism (Islamic mysticism). “Kitâb-ı Menâzilü's-Sâlikîn” is a work of

* *Kitâb-ı Menâzilü's-sâlikîn*'in tamamını – eserin 739 beyti bulan hacmi sebebiyle – bu çalışmada veremedik. Bu yüzden, eserin “Der-Beyân-ı Aksâm-ı Taleb” (329. Beyit) başlığına kadar olan kısmını bu makalede neşretmeyi uygun gördük. Eserin geri kalan kısmı, *ÜSKÜDARLI AŞKÎ'NİN TASAVVUFÎ BİR MESNEVİSİ: KİTÂB-I MENÂZİLÜ'S-SÂLİKÎN-II* başlığı altında başka bir makalede neşrolunacaktır.

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

*** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

Üsküdarlı Aşkî , one of the poet having lived in 16th century. The work contains mystical topics. It was written by mathnawi verse form. At this study firstly it is given information about Üsküdarlı Aşkî, the poet of the work. Then, copies of the work are introduced; contents of the characteristic were assessed and also a transcriptional text was made up two copies, having been able to ascertained.

Key Words: XVIth century Classical Turkish Literature, Üsküdarlı Aşkî, Kitâb-ı Menâzilü's-Sâlikîn, mathnawi, sufism.

Klâsik Türk Edebiyatı'nda Aşkî mahlasını kullanmış olan şairlerin sayısı hakkında muhtelif fikirler öne sürülmektedir. Aynı mahlasın farklı şairler tarafından kullanılması yalnızca şahısların birbirine karıştırılmasına sebep olmakla kalmayıp mevcut eserlerin de hangi şâire ait olduğu hususunda tereddütler meydana getirmektedir. Bu çalışmadaki amacımız, Aşkî mahlaslı şairlerin birbirinden tefriki olmadığı için aynı mahlası paylaşan diğer şairlere temas etmeksizin XVI. asırda yaşamış olan Üsküdarlı Aşkî¹ ve ona ait olduğu düşünülen *Menâzilü's-Sâlikîn* isimli eserin iki farklı nüshasına dayanarak tenkitli metnini ortaya koymaktır.²

HAYATI

Kaynaklarda hakkında muhtelif bilgiler verilen Üsküdarlı Aşkî'nin doğum tarihine dair bir kayıt yoktur. Aşkî'nin asıl adı İlyas olmakla birlikte bazı kaynaklarda adının İlyas Ahmed olduğu zikredilmektedir.³ Aşkî'nin kimi zaman Üsküdarlı kimi zaman ise Yenihisarlı olarak zikredilmesi aslında şairin Yenihisar (Rumelihisarı) doğumlu olması fakat hayatının belli bir dönemini,

¹ Üsküdarlı Aşkî üzerine biri doktora, biri de yüksek lisans olmak üzere iki tez çalışması yapılmıştır. Bkz. İskender Pala, **Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı**, c.I-II, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1983.; Süreyya Uzun, **Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011.

² Menâzilü's-Sâlikîn'in Üsküdarlı Aşkî'ye ait bir eser olduğu tezini ilk olarak ortaya atan kişi Sadık Yazar'dır. Sadık Yazar'ın bu konudaki makalesi için bkz. Sadık Yazar, "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Üsküdarlı Aşkî'nin Eserleri Hakkında Yeni Tespitler", **Türkiyat Mecmuası**, c.21, Bahar 2011, s.387-389.

³ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. 1, yay. haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 330.; Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî: Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, c. II, haz. Cemâl

İstanbul'un mukabilinde kalan Üsküdar'da geçirmesi sebebiyledir.⁴ Babası gibi yeniçeri olan Aşkî, Kanûnî döneminde Belgrad ve İran seferlerine katılmış, Rodos adasının fethinde bulunmuştur. Ancak Alman İmparatoru V. Şarlken'in üzerine düzenlenen seferde esir düştüğü tahmin edilen Aşkî'nin ulûfesi kesilmiş ve bu yüzden askerlik hayatı sekteye uğramıştır. Kesilen ulûfesinin ardından yeniçeriliği bırakan Aşkî, Bektaşiliği de bırakarak Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden Müeyyedzâde Şeyh Hacı Efendi'ye 1534 yılında intisap etmiştir.⁵ Molla İdris-zâde Ebû'l-Fazl Mehmed Çelebi'nin himayesinde kâtiplik yapmaya başlayan şair, bu vazifesi vesilesiyle Edirne'de de bulunmuştur.⁶ Bu esnada Kanûnî'ye ulaşmayı başaran Aşkî, padişaktan aldığı caize ve hediyelerle Üsküdar'da kendine bir yalı inşa eder. Şâir, bu evde sanatkâr ve şairlerle oluşturduğu edebî mahfil ile kaynaklarda kendinden söz ettirir.⁷ Yeni evinin inşası için çok borçlanan, borç yüzünden çok sıkıntı çeken Aşkî'nin⁸ bu dönemde evlendiği tahmin edilmektedir. Evi rehin alınan şâirin II. Selim'den yardım talebi karşılıksız kalmıştır.⁹ Bunun neticesi olarak Yenihisar'a taşınan Aşkî İlyas, 984 / 1576-77 yılında Yenihisar'da vefat etmiş ve Yenihisar kabristanına defnedilmiştir.¹⁰

⁴ Sehî Beg, **Heşt Bihişt: Sehî Beg Tezkiresi**, haz. Günay Kut, USA, Harvard University, 1978, s. 136; Latîfî, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ**, haz. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s. 394; Süleyman Solmaz, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s. 438-39.; Âşık Çelebi, **Meşâirü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)** haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, s. 1087-1090.; Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, haz. İbrahim Kutluk, c. 2, Ankara, TTK Basımevi, 1989, s. 636; Beyânî, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2008, s. 124.; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısımı**, Tezkireler Dizisi sayı 2, haz. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, s. 244; Riyâzî, **Riyâzü's-Şu'arâ**, Süleymaniye Ktp. Lala İsmail, nr. 314, vr. 95b; Kâfzâde Fâizî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 573, vr. 72a.

⁵ Süreyya Uzun, **a.g.t.**, s.16.

⁶ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s. 1087-1089.

⁷ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s. 1089.

⁸ Süreyya Uzun, **a.g.t.**, s. 20.

⁹ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s. 1090.

¹⁰ Süreyya Uzun, **a.g.t.**, s. 22.

ÜSKÜDARLI AŞKÎ'NİN ESERLERİ

Üsküdarlı Aşkî tarafından yazıldığı tespit edilen ilk eser şairin divanıdır. İskender Pala'nın *Aşkî, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı*¹¹ isimli doktora tezinde şairin yalnızca divanından bahsedilmektedir. Ancak Sadık Yazar¹² tarafından yapılan tespitler neticesinde Aşkî'nin divanından başka, kendisi tarafından yazıldığı kesin olan *Muhtar-nâme Tercümesi* ve *Temhîdât Tercümesi (Kenzü'l-Hakâyık)* isimli iki eseri daha vardır. Araştırmacı bu iki tercümenin de Farsça'ya vukufiyeti¹³ bilinen şair tarafından yapıldığını adı geçen eserlerde mevcut beyitlere isnat ederek ortaya koyar. Ayrıca makalemizin de konusunu oluşturan *Menâzilü's-Sâlikîn*'in de Aşkî tarafından yazıldığının kuvvetle muhtemel olduğunu ifade eder.¹⁴ *Menâzilü's-Sâlikîn*'in Aşkî'ye aidiyeti konusunda Yazar tarafından işaret edilen delillerin haricinde, eserin S. Nüshasında ismi geçen Kapağası Mustafa Ağa aynı zamanda şairin *Muhtar-nâme Tercümesi*'nde de eserin sunulduğu kişi olarak zikredilmektedir. Aşkî'nin Kapağası Mustafa Ağa'ya hem *Muhtar-nâme Tercümesi*'ni hem de *Menâzilü's-Sâlikîn*'i sunduğu aşikârdır. *Menâzilü's-sâlikîn*'in N. Nüshası ise Mahmud Ağa'ya sunulmuştur. Buradan hareketle adı geçen eserin Aşkî'ye ait olduğu hususu sarahat kazanmaktadır.¹⁵

ESERİN NÜSHALARI

Menâzilü's-sâlikîn adlı mesnevinin şimdilik tespit edilebilen, elimizde iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların özellikleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1. S: Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 06647-001

Nesih hattıyla hareketli olarak yazılan bu nüshanın her sayfası dokuz satırdan oluşup, eser toplam 739 beyitten meydana gelmektedir. Diğer nüshaya göre daha fazla beyit barındırması, vezin ve anlam hatalarının çok daha az olması sebebiyle karşılaştırmada bu nüsha esas alınmıştır. Eser, bir mecmuanın içinde, ilk metin olarak 1b-46b varakları arasında yer alır. Eserin söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser II. Selim döneminde yaşayan Mustafa Ağa'ya sunulmuştur. Mecmuanın 46b-50a varakları arasında Âşikî tarafından Usûlî'nin,

¹¹ İskender Pala, **a.g.t.**, s. 9-37.

¹² Sadık Yazar, **a.g.m.**, s.375-393.

¹³ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333 hicrî, s. 350.

¹⁴ Sadık Yazar, **a.g.m.**, s.387-389.

¹⁵ Üsküdarlı Aşkî'ye ait olduğu düşünülen ama henüz kesinlik kazanmamış olan "Arûsu'l-'arûz" için bkz. Sadık Yazar, **a.g.m.**, s.389-390.

Vücūd-ı Muṭlaḳuñ baḫri ne mevcin kim ider peydā
Ene'l- *Ḥaḳ* sırrını söyler eger maḫfî eger peydā

matlı gazeline “*Taḫmîs-i ‘Âşıkî li-Uşûlî*” başlığı altında yazmış olduğu tahmis yer almaktadır. Mecmuada yer alan diğer eserlere baktığımızda 51b-81b varakları arasında “*Hazâ Kitâb-ı Muhtâr-nâme*”, 83b-101a varakları arasında “*Sa‘âdetnâme*”, 102b-140b varaklarında “*Makâmâtü ve Halâtü Evliyâullâhu Ta‘âlâ*” adlı eserler yer almaktadır. Mecmuanın 141a numaralı sayfasında istinsah kaydı mevcuttur. İstinsah kaydına göre mecmua Sun‘ullâh bin Ahmed isimli bir katip tarafından yazılmıştır. İstinsah kaydının altında ise mecmuayı yazan kâtib şu beyitlerle kendisine dua edilmesini istemektedir.

Ḥayr yazsun cürmini anuñ kirâmen kâtibîn
Kim du‘â-y-ile añarsa işbu ḥaṭṭuñ kâtibîn

Ḥudâ ūrâ dehed ‘âlî-merâtib
Ki ḥ“âned Fâtiḫa der-ḫaḳḳ-ı kâtib

2. N: Nuruosmâniye Kütüphanesi 03888-002

Eser, bir mecmuanın içinde 173a-194a varakları arasında yer almaktadır. Mecmuada yer alan ilk eser 1b-172b varakları arasında bulunan, el-Hemedânî Ali b. Şihâbüddin Hasan b. Muhammed’e âit “*Kitâb-ı Zahîretü'l-Mülûk*” adlı eserdir.

Aşkı'ye âit olan mesnevi, mecmuanın ikinci eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesih hat ile yazılan eserin her sayfası on dokuz satırdan oluşmakta olup, mesnevi toplam 732 beyitten meydana gelmektedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde istinsah kaydı bulunmamaktadır. Eser II. Selim'in kapağalarından Mahmud Ağa'ya sunulmuştur.

ESERİN KONUSU ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Doğru edebiyatlarındaki ortak birtakım temalar, konular göz önünde bulundurulduğunda hiç şüphe yok ki en fazla işlenen konulardan biri de tasavvufur. Kökeni ve tanımı hakkında aslında birçok mutasavvıf tarafından birtakım görüşler ileri sürülmesine rağmen ortak bir tanımda birleşildiği söylenemez. Ebu Saîd Ebu'l-Hayr tasavvufu, “*Şimdiye kadar yedi yüz veli, tasavvufun tarifinde türlü sözler söylemişlerdir. Bu sözlerin özü, şu noktada toplanabilir: Tasavvuf, vakti en değerli olan şeye harcamak*” olarak değerlendirir. Tenkitli metnini verdiğimiz *Menâzilü's-Sâlikîn* adlı eser de

tasavvufî yönü ağır basan tasavvufî birtakım konuların açıklanmasına cevaplar arayan bir eser olarak karşımıza çıkar. Şâir, tasavvufî birtakım konularda açıklamalarda bulunup, cevaplar verirken karşısında biri varmış da ona hitap ediyormuşçasına bir üslûp takınır. Ona nasihatlerde bulunur.

Eserin girişinde şâir, kişinin nefsinin mâhiyetini idrak etmesi gerektiğini, Allah'a ulaşmanın aşk ile olabileceğini belirtir. İnsanın bu dünyaya neden geldiğini düşünerek yaşamasını, gönül aynasını her türlü kirden temizleyerek Allah'ın insanı nasıl bir tabiat üzere yarattığını idrak etmesini ister.

İlk cevherin anlatıldığı bölümde şâir, Allah'ın her türlü sûret, şekil ve hayalden berî olduğunu ancak "Ben gizli bir hazine idim, bilinmekliğimi arzu ettim ve bu halkı halk ettim." hadisi-i kudsîsinde de belirttiği üzere görünmeyi dilediğini ve cümle eşyânın aslında Allah'ın bir yansıması, onun bir aynası vazifesi gördüğünü belirtir. Bununla birlikte Allah'ın insanı yarattığı ve yaratılan ilk aklın da Hz. Muhammed olduğunu söyler.

Ruhlar âleminin derecelerinin anlatıldığı bölümde ilk önce büyük peygamberlerin, daha sonra diğer peygamberlerin, marifet ehlinin, zâhidlerin, âbidlerin, mü'minlerini kâfirlerin ve son olarak hayvanların ruhlarının yaratıldığı belirtilir. Ruhlar âlemine, gayb âlemi denildiğini söyler.

Cisimler âleminin mertebelerinin anlatıldığı bölümde şâir, Allah'ın denizi yarattığını, denizden arş ve kürsi icad eylediğini daha sonra anâsır-ı erbaa olan ateş, hava, su ve toprağın oluştuğunu son olarak da göklerin yaratıldığını anlatmaktadır. Bunların belirtilmesiyle birlikte aslında insanın da anâsır-ı erbaadan yaratıldığını, Allah'ın herkese bir sûret verdiğini ancak sûrete çok fazla takılmayıp o sûretin yaratıcısının, nakkâşının düşünülmesi gerektiğini belirtir. Bunun yanında şâir gönlün Kâbe gibi olduğunu gönül yıkmamak gerektiğini, her ne kadar Kâbe'yi Hz. İbrahim yaptıysa da onun da gönül gibi Allah'ın nazargahı olduğunu öğütler.

Allah'ın birliğini ispatlamaya çalışan şâir bunun için Kur'ân-ı Kerîm'den birtakım âyetlerle deliller getirmeye çalışır. Bununla birlikte her zerrede O'nun nurunun gizli olduğunu her şeyin O'nun sanatının bir getirisi olduğunu belirtir. Allah'ın varlığından ve birliğinden şüphe eden insanlara cevaplar verir. Böyle bir şüphenin akıllı insanlardan ziyade cinnet geçirmiş birtakım insanlara has olduğunu belirttikten sonra ispat amacıyla örnekler verir. Daha sonra Hak yolun yolcularına bazı nasihatlerde bulunur. Allah'a ulaşmak isteyen bir insanın her şeyden önce dünyadan yüz çevirmesi, esir olmaması gerektiğini, nefsini terbiye etmekle mükellef olduğunu, derviş kisveti giymesini, riyâkarlıktan kendini korumasını, gönlünde Allah aşkının olmasını öğütler. Kâbe'ye yanında bir yoldaş yokken varılamayacağı gibi Allah'a ulaşma yolunda da kişinin yanında bir mürşid-i kâmil, pîrin olması gerektiğini söyler. Ancak

pîrin, mürşid-i kâmilin her şeyden önce tarikat ehli olması daha önce o yoldan geçmesi ve sonra bu yola tâlip olanlara yol gösterici olması gerekmektedir. Eksikleri bulunan bir pîr ise bu yolun rehberi olamaz ve o, bir kör gibi rüzgârda serseri bir şekilde savrulur. Halk arasında irşadlık iddiasında bulunur ancak tesbihini dünya için bir tuzak gibi kullanır. Zâhiren çok dindâr görünebilir ama aslında tac ve hırkası riyâ doludur. İnsanların bu gibi eksik pîrlerden kendisini sakınmasını ister.

Allah'a ulaşma noktasında akıllı insanların aşk ile dîvâne olmasını, aşk ateşine kanatlarını pervâne gibi yakmasını, dünya ve âhîret kaygısıyla gönlüne gam vermemesini kâmil bir insana erip kulluk, hizmet etmesini ölmeden önce bir pîre el sunmasını ister. Ancak pîre el sunup yola girmenin birtakım şartları olduğunu belirtir. Bu şartları on kategoride değerlendirir. Bunlardan ilki beden temiz olması, ikincisi mâsivânın terk edilmesi, üçüncüsü az konuşma, dördüncüsü oruç, beşincisi Hak zikrinin devamlı olarak yapılması, altıncısı tevekkül, yedincisi kalbe gelen kötü şeylerin def edilmesi, sekizincisi gönül bağlama, dokuzuncusu az uyku, onuncusu ise az yemektir.

Bu şartları yerine getiren sâlik birtakım yolculuk süreçlerinden geçer.

İlk yolculukta sâlikin karşısına kılavuz olarak nefs-i emmâre çıkar. Ancak sâlikin bundan kurtulması için zikrinin devamlı olarak Allah olması ve bunun kalbine de yerleşmesi gerekmektedir.

İkinci yolculukta Hak zikri gönülde çoğaldığından mürîdin cânı kâbiliyet kesb eder daha sonra pîr birtakım telkinlerde bulunarak sâlikin cân gözünü Allah'ı gösteren konumuna getirir. Buna "seyr-i ila'l-lâh" denir.

Üçüncü yolculukta, birtakım manalardan pîrin telkinleriyle haberdar olan sâlik "seyr-i 'alâ'l-lâh"a ulaşır.

Dördüncü yolculukta, pîrin telkinleriyle sâlikin kerâmet gösteren gözü açılır. Manevî bilgilerden haberdar olur. Bu makama "seyr-i ma'a'l-lâh" denir.

Beşinci yolculukta, sâlik varlığından geçer ve her şeyi bir olarak görmeye başlar. Bu makama "seyr-i fi'l-lâh" denir.

Altıncı yolculukta, sâlik hayret menziline ulaşır. Feryat figân eden tâlib nefs-i külle erişir. Buna "seyr-i 'ani'l-lâh" denir.

Yedinci yolculukta ise, sâlik fenâ bularak varlığını Allah'ta yok ederek ebedîliğe ulaşır. Bu makama ise "seyr-i bi'l-lâh" denir.

Zâkirlerin derecelerinin anlatıldığı bölümü, yazar dört kısımda inceler. Birinci kısımda ikiyüzlülerin, riyakârların, ikinci kısımda gönlünde dünya sevgisi bulunanların üçüncü kısımda gönlünde Hak zikri olanların, dördüncü kısımda dünya ile ukbâyı birbirinden fark edemeyecek derecede kendini zikre kaptırmış insanlardan bahseder.

Aşk işinde ortaklığın olmayacağını belirten şâir aşk için kalp evinin temiz olması gerektiğini çünkü Hakk'ın ihsânını bulmak isteyen kişinin gönül mülkünün sultanını bulmasını ister.

Aşk dergâhının yolunun yedi vadiden geçtiğini söyleyen şâir bunları şu şekilde sembolize eder:

Birinci vadi, “taleb”

İkinci vadi, “aşk”

Üçüncü vadi, “marifet”

Dördüncü vadi, “istiğnâ”

Beşinci vadi, “tevhîd”

Altıncı vadi, “hayret”

Yedinci vadi ise “fakr u fenâ”dır. Yazar yedi vadinin isimlerini ve açıklamalarını verdikten sonra sâlikler yolunun yedi tavrını verir. Yedi tavrı şu şekilde karşımıza çıkar:

Birinci tavrı, “sadr-ı sîne”

İkinci tavrı, “kalb”

Üçüncü tavrı, “aşk u mahabbet”

Dördüncü tavrı, “fu'âd”

Beşinci tavrı, “habbetü'l-kalb”

Altıncı tavrı, “süveydâ”

Yedinci tavrı ise “behcetü'l-kalb”dir.

Kâmil insanın özelliklerinin anlatıldığı bölümde yazar, onu tarif ederken iyiliklerin kaynağı, bilgili, âlim, olgun, şeyhlik, mürşitlik makamında bulunan biri olarak tanımlar. O, devamlı olarak Hakk yolunda bulunan halkı Hakk'a davet eden, insanların ondan sürekli olarak feyz aldığı birisi olarak karşımıza çıkar. Özgür olan insanın kâmil olan insandan farkı ise onun, halk ile alakasını kesip sadece Allah zikri ile meşgul olmasıdır. Bâliğ ve hür insandan bahsedilirken bâliğ; insan aklının iyi kötü bir şeylere ermesi, hür ise; bir insanın ailesinden kopması olarak değerlendirir.

Meczûb sâlikleri dört bölümde değerlendiren şâir;

İlk bölümde Allah aşkından dolayı başkasıyla âşinâ olamayan, çocukların taşıdığı, kendi kendisiyle söyleşen, hiçbir yerde karar kılmayan cehennem korkusu ve cennet ümidi taşımayan vs. insanlardan bahseder.

İkinci bölümdeki sâlikler Allah'a zikir, tesbih, namaz vs. ile ulaşmaya çalışan cezbeden yoksun kişilerdir.

Üçüncü bölümdeki sâlikler cezbe ile Hakk'ı bulmaya çalışan insanlardır.

Dördüncü bölümdeki sâlikler ise, Allah'ın cemâline hayret ile varan grubu oluşturmaktadır. Bu makama da hırka, tac, tesbih terk edilmeden varlık tamamen yok edilmeden varılamaz.

Sohbetin özelliklerinin anlatıldığı bölümde, sohbetin öneminden bahsedilir. Sâlih insanların sohbetinde bulunanlarında sâlih olabileceğini ancak câhilin sohbetinin halkın ibadetini ifsad ettiğini belirtir.

İman ehlini üç kısımda değerlendiren yazar onları şu şekilde gruplandırır:

1. Ehl-i Taklid
2. Ehl-i İstidlâl
3. Ehl-i Keşf-i Hâl

Tevhid'i iki bölümde açıklayan şâir şu şekilde bir sınıflandırma yapar:

Birincisi, Tevhîd-i Âm

İkincisi, Tevhîd-i Hâs.

Tevhîd-i Hâs da kendi içinde üç bölümde değerlendirilmektedir. Bunlar da;

1. Tevhîd-i Ef'âl
2. Tevhîd-i Sıfat
3. Tevhîd-i Zât olarak karşımıza çıkar.

Âlem-i kübrâ ve âlem-i suğrâ'nın oluşumuna değinen yazar suğranın anâsır-ı erbaa olarak bilinen ateş, hava, su ve topraktan kâim olduğunu âlem-i kübrânın ise insan olduğunu belirtir. Âlem-i kübrâ ve âlem-i suğrâ'nın özelliklerini anlattıktan sonra şâir misâl âlemini de aynı şekilde tasvir eder. Eserin tasavvufî konular bakımından bütünlüğünü sağlayan son bölümü velâyet ve nübüvvet bölümüdür. Bu bölümde genel olarak yaratılan ilk cevherin Hz. Muhammed'in ruhu olduğu ve nübüvveti üzerinde durulmuştur. Ayrıca velâyet noktasında Hz. Ali örneğinden bahsedilmiştir.

Eserin sonunda Aşkî dilinden eserin sunulduğu II. Selim'in kapağalarından Mahmûd Ağa ve Mustafa Ağa'ya yazılmış bir istidâ bulunmaktadır.

SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatında Aşkî mahlası, şâirler tarafından en fazla tercih edilen mahlaslardan biridir. Mahlasın kaç kişi tarafından kullanıldığına dair çeşitli görüşler mevcuttur. Bu konunun değerlendirilmesi çalışmanın sınırlarını aşacağından Üsküdarlı Aşkî üzerine Sadık Yazar'ın *Türkiyat Mecmuası*'ndaki makalesinde yer alan görüşler benimsenerek *Menâzili's-Sâlikîn* adlı eser Üsküdarlı Aşkî'ye ait olarak kabul edilmiştir. Yazarın hayatı hakkında elde

mevcut bilgiler kısaca verildikten sonra eserin iki nüshası tanıtılmış ve eser muhteva açısından değerlendirilmiştir.

Aşkî'nin *Menâzilü's-Sâlikîn* adlı eseri tasavvufî, didaktik, öğretici yönleri ağır basan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşkî, eserini II. Selim'in kapıağalarından Mahmud Ağa ve Mustafa Ağa'ya genel anlamda bir değişiklik yapmadan sunmuştur. Eserin dili, dönemi içerisinde değerlendirildiğinde sade ve akıcıdır. Eserde edebî sanatlardan mümkün mertebe yararlandığı söylenebilir. Mesnevi, aruzun kısa kalıplarından biri olan "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Ancak eserde yer yer kafiye ve vezin kusurları mevcuttur.

Kafiye kusuruna örnek;

Güş kıl ey 'âşikân-ı şâdıkân

Bil nedür eṭvâr-ı râh-ı sâlikân

Beytinde kaf (ق) ve kef (ك) sesleri kafiyelendirilmiştir.

Vezin kusurları eserin tenkitli neşrinde dipnotlarda belirtildiği için ayrıca örnek vermiyoruz.

Müellif, tasavvufî nitelikte bir eser yazmasından dolayı yer yer âyet, hadis ve Arapça birtakım ibareler kullanmıştır. Ancak bu kullanımlarda çok sık tekrarlara düştüğünü söyleyebiliriz. Eser, konuyu işleme ve söyleyiş bakımından başarılı olarak değerlendirilebilir.

Bölüm Adı

Başladığı Bevit

1.	Hazâ Kitâb-ı Menâzilü's-Sâlikîn	1
1. 1.	Der-Beyân-ı Sebeb-i İcâd-ı Cevher-i Evvel	9
1. 2.	Der-Beyân-ı Merâtib-i 'Âlem-i Ervâh	27
1. 3.	Der-Beyân-ı Merâtib-i 'Âlem-i Ecsâm	39
2.	Megnevî Der-Ḥülâşa-i Sühan	52
2. 1.	Temşil	74
3.	Der-İsbât-ı Vaḥdâniyyet	80
3. 1.	Su'âl	87
3. 2.	Cevâb	94
4.	Naşîhat	122
4. 1.	Der-Beyân-ı Pîr-i Kâmil ve Ṭaleb-i Ū	157
4. 2.	Der-Beyân-ı Pîr-i Nâkış	174
5.	Megnevî Der-ḥülâşa-i Sühan	183
5. 1.	Şart-ı Evvel	199
5. 2.	Şart-ı Düvüm	202
5. 3.	Şart-ı Sivüm	205

5. 4. Şart-ı Çehārüm
208
5. 5. Şart-ı Pençüm
211
5. 6. Şart-ı Şeşüm
214
5. 7. Şart-ı Heftüm
217
5. 8. Şart-ı Heştüm
220
5. 9. Şart-ı Nühüm
223
5. 10. Şart-ı Dehüm
226
6. Meğnevī
229
6. 1. Der-Beyān-ı Zikr-i Evvel ve Seyr-i Evvel ki Seyr-i İlä'l-lāh est
234
6. 2. Der-Beyān-ı Zikr-i Duvüm ve Seyr-i Duvüm ki Seyr-i İlä'l-lāh est
245
6. 3. Der-Beyān-ı Zikr-i Sivüm ve Seyr-i Sivüm ki Seyr-i 'Alā'l-lāh est
255
6. 4. Der-Beyān-ı Zikr-i Çehārüm ve Seyr-i Çehārüm ki Seyr-i Ma'a'l-lāh est
262
6. 5. Der-Beyān-ı Zikr-i Pençüm ve Seyr-i Pençüm ki Seyr-i Fī'l-lāh est
277
6. 6. Der-Beyān-ı Zikr-i Şeşüm ve Seyr-i Şeşüm ki Seyr-i 'Ani'l-lāh est
287
6. 7. Der-Beyān-ı Zikr-i Heftüm ve Seyr-i Heftüm ki Seyr-i Bi'l-lāh est
295
7. Der-Beyān-ı Merātib-i Zākirān
310
7. 1. Kısım-ı Duvüm
316
7. 2. Kısım-ı Sivüm
319
7. 3. Kısım-ı Çehārüm
323
8. Der-Beyān-ı Aksām-ı Taleb
329
9. Der-Beyān-ı Heft Vādī
339
9. 1. Vādī-i Evvel Der-Taleb
347
9. 2. Vādī-i Duvüm Der-'İşk
360
9. 3. Vādī-i Sivüm Der-Ma'rifet
374
9. 4. Vādī-i Çehārüm Der-İstignā
387

9. 5.	Vādî-i Pençüm Der-Tevhîd	401
9. 6.	Vādî-i Şeşüm Der-Ḥayret	409
9. 7.	Vādî-i Heftüm Der-Fenâ	431
10.	Megnevî	440
11.	Der-Beyân-ı Heft Tavr	443
11. 1.	Der-Beyân-ı Tavr-ı Şânî	449
12.	Megnevî Der-Ḥülâşa-i Sühan	460
12. 1.	Der-Beyân-ı İnsân-ı Kâmil	479
12. 2.	Der-Beyân-ı Kâmil-i Āzād	490
12. 3.	Der-Beyân-ı Bâliğ ü Hürr	500
13.	Der-Beyân-ı Aqsâm-ı Meczûb-ı Sâlik	516
13. 1.	Ḳısm-ı Evvel Der-Beyân-ı Meczûb-ı Şırf	518
13. 2.	Ḳısm-ı Duvüm Der-Beyân-ı Sâlik	536
13. 3.	Ḳısm-ı Sivüm Der-Beyân-ı Sâlik-i Meczûb	541
13. 4.	Ḳısm-ı Çehârüm Der-Beyân-ı Meczûb-ı Sâlik	547
14.	Megnevî Der-Ḥülâşa-i Sühan	563
15.	Tazmîn Der-Beyân-ı Şoḥbet	571
16.	Der-Beyân-ı Ehl-i Taklîd ve Ehl-i İstidlâl ve Ehl-i Keşf	598
16. 1.	Ḳısm-ı Evvel Der-Beyân-ı Ehl-i Taklîd	603
16. 2.	Ḳısm-ı Duvüm Der-Beyân-ı Ehl-i İstidlâl	611
16. 3.	Ḳısm-ı Sivüm Der-Beyân-ı Ehl-i Keşf	625
17.	Der-Beyân-ı Aqsâm-ı Tevhîd	633
17. 1.	Der-Beyân-ı Tevhîd-i 'Ām	637
17. 2.	Der-Beyân-ı Tevhîd-i Ḥâş	641
17. 2. 1.	Ḳısm-ı Evvel Der-Tevhîd-i Ef'âl	644
17. 2. 2.	Ḳısm-ı Duvüm Der-Tevhîd-i Şıfât	648
17. 2. 3.	Ḳısm-ı Sivüm Der-Tevhîd-i Zât	651
18.	Der-Beyân-ı Vaḥdet ve Vücüd-ı Lâ Şey	654
18. 1.	Der-Beyân-ı Aḥadiyyet ve Vücüd-ı Bilâ-Şey'	660
18. 2.	Der-Beyân-ı Vâhidiyyet ve Vücüd-ı Bi-Şey'	664
19.	Temgîl	668
20.	Der-Beyân-ı 'Ālem-i Kübrâ ve 'Ālem-i Şuğrâ	678
21.	Der-Beyân-ı 'Ālem-i Miğâl	690
22.	Der-Beyân-ı Velâyet ve Nübüvvet	706
23.	Baḥr-ı Dîger İstid'â	720

METİN

Hazā Kitāb-ı Menāzilü's-Sālikīn***S: [1b-46b], N: [173a-194a]***Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- . - - / - . - - / - . -

- 1 Diñle iy cüyende-i rāh-ı Hudā
Bende-i maqbül-i dergāh-ı Hudā
- 2 Āşinā ol baħr-ı 'ıŝkuñ zātına
Rüşenā vir gönülünüñ mir'ātına
- 3 Çünki görmez Hağ cemālin çeşm-i gil
Farz olupdur kim açıla çeşm-i dil
- 4 Defter-i ebyāt-ı dervişāna bağ
Gel Gülistān-ı fenādan al sebağ
- 5 Nefsünü idrāk ile bil māhiyyetünü
'Işğ-ıla yār ol bülend it himmetünü
- 6 Gör ki bu yire neden düşdüñ ġarīb
Bil nedür işbu tılısmāt-ı 'acīb
- 7 Gel gönül āyīnesini pāk kııl
Gör ne cānsın aşluñı idrāk kııl
- 8 Ger tutarsañ cān kulağın iy fetā
Açam esrār-ı hağāyıkdan saña

Der-Beyān-ı Sebeb-i İcād-ı Cevher-i Evvel**

- 9 Ol Huda kim oldı zāt-ı enveri
Şüret ü şekl ü heyülādan berī

* Başlık: Hazā Menāzilü's-Sālikīn N

** Başlık: Der-Beyān-ı Seyr-i İcād-ı Cevher-i Evvel N

- 10 Seyr iden esmâda nedür zâtıdur
Cümle eşyâ mazhar u mir'âtıdur
- 11 *Kenz-i Mahfî* idi der-i remz-i 'amâ
Diledi kim eyleye 'arz-ı liķā
- 12 Çün tekāzâ kıldı envār-ı cemāl
İstedi kim ide izhār-ı kemāl
- 13 Zātını 'ışķa muṭabıķ eyledi
Kendüyi kendüye 'āşık eyledi
- 14 Çün cemāl āyinesüz kılmaz zuhūr
Şevķ-ıla cüş eyledi deryā-yı nūr
- 15 Buyurur çün kim Resūl-i pāk-dīn
Mü'mine āyinedür mü'min yakīn
- 16 Hey ne mü'min cümle zerrāt-ı cihān
Mazhar-ı envār-ı Hāķ'dur iy cüvān
- 17 Līk mü'min zübde-i 'ālem durur
Cümle eşyādan murād ādem durur
- 18 Diledi kim ādemi peydā kıla
'Ālemüñ ḥāķın aña şeydā kıla
- 19 'Āleme bir nūr in'am eyledi
Cevher-i evvel aña nām eyledi
- 20 Geldi icāda vücūd-ı kāyināt
Fehm kıl bu nükte'i iy pāk zāt
- 21 Hem odur nūr-ı Muḥammed iy nedīm
'Aķl-ı evvel dir aña çün kim Hāķīm

¹¹ *Kenz-i Mahfî*: [**Gizli bir hazine idim.**] Uydurma bir hadiste Allah'ın "Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim. Mahlukatı yarattım" dediği rivayet olunur. Bu ifade söz konusu rivayete işaret etmektedir.

¹⁹ bir nūr: pür-nūr N

- 22 Ma'ni-i ādem hem oldur iy peser
Bilmek isterseñ ma'āniden haber
- 23 Sālikān-ı rāh-ı Hāq okur 'ayān
Nām aña rūh-ı izāfī iy cüvān
- 24 Aşl ol rūh oldı cān-ı ādeme
Geldi her bir cān anuñla 'āleme
- 25 Hişşe-i ecsām o küllüñ cüz'idür
Kıldı ol şemsüñ ziyāsı dehri pür
- 26 Līk bu tertible kıldı zuhūr
Eydeyim güş eyle iy şāhib-sürür

Der-Beyān-ı Merātib-i 'Ālem-i Ervāh

- 27 Ol Hudāvend-i Kerīm ü Kār-sāz
Kādir ü Perverdigār u Bī-niyāz
- 28 Çün nazar kıldı şafādan eyle güş
Cevher-i evvel hayādan kıldı cüş
- 29 Başa geldi zübde-i cevher revān
Rūh-ı Hātem yaradıldı ol zamān
- 30 Ol nazar cāmını çün nüş eyledi
Bāki-i cevher yine cüş eyledi
- 31 Zübdesin 'arz itdi ol deryā-yı nūr
Kıldı ervāhı ul'ı-'azmuñ zuhūr
- 32 İşbu tertib üzre cüş idüp revān
Oldı ervāh-ı rüsül bir bir 'ayān

³⁰ Ol nazar cāmını çün nüş eyledi // Bāki-i cevher yine cüş eyledi: Cevher-i bākī yine cüş eyledi // Ol nazar cāmını çün nüş eyledi N

- 33 Halk olup ervâh-ı ehl-i ma'rifet
Geldiler bir bir zuhûra bî-cihet
- 34 Ba'd-ez-ân ervâh-ı cümle zâhidîn
Halk olup ervâh-ı cümle 'âbidîn
- 35 Ba'd-ez-ân ervâh-ı cümle mü'minîn
Halk olup ervâh-ı cümle kâfirîn
- 36 Ba'd-ez-ân ervâh-ı hayvân oldu halk
Çün nebâtât u tabâyi' oldu fark
- 37 İşbu deryânuñ kefinden ol Ahad
Kıldı icâd-ı melâ'ik bî-'aded
- 38 'Âlem-i mel(e)kûtı çün kıldı tamâm
'Âlem-i gaybî dinildi aña nâm

Der-Beyân-ı Merâtib-i 'Âlem-i Ecsâm

- 39 Ol Hudâ kim şâni-'i 'âlem durur
Mazhar-ı ekmel aña âdem durur
- 40 Diledi kim keşf ola sırr-ı nihân
'Âlem-i ecsâmı halk itdi hemân
- 41 Çün vücûdına anuñ kıldı nazar
Cüş idüp ol baır çıqdı bir güher
- 42 Ol güherden 'arş bünyâd eyledi
Zübdesinden kürsî icâd eyledi
- 43 'Unşur-ı nâr u hevâ vü âb u hâk
Ba'd-ez-ân halk eyledi ol zât-ı pâk
- 44 Gökleri halk itdi döndi ol Vedüd
'Âlem-i ecsâm o dem buldı vücûd
- 45 'Âlem-i mülk oldu ol dem aña nâm
Anda küllî müfredât oldu tamâm

- 46 Cümle yigirmi sekiz harf oldu o
Tutdı āfākı anuñla hāy-hū
- 47 ‘Ālem-i ervāhda on dördidür
‘Ālem-i eşbāhda on dördidür
- 48 Bil alursañ levh-i hey’etden sebağ
Dört anadan üç veled halk itdi Hāk
- 49 Cism-i hayvān u nebāt u ma‘deni
Virdi ğayra hiss ü hayvāna menī
- 50 Üç mürekkeb oldu anlardan hemīn
Böyle gördi anı cümle rāst-bīn
- 51 İsm ü fi‘l ü harfdür aşl-ı kelām
İşbu üçden tutdı bu ‘ālem nizām

Meşnevī Der-Hülāşa-i Sühan

- 52 Añlağl iy ‘ārif-i pāk-i‘tikād
Hālīk-ı hāk ü hevā vü nār u bād
- 53 Rūhuñ ol cevherden itmişdür bedīd
Kirdgār u Qādir ü Cān-āferīd
- 54 Añla sensin pertev-i zāt-ı Münīr
Zerre-sān olduñ velī h“ār u hākīr
- 55 Ma‘nide olduñ meleklerden laṭīf
Līk şüretde behāyimden keṣīf
- 56 Bilür ol cān kim ma‘ānī kānıdur
Şürete kalmaz ki şüret fānīdür
- 57 Bilmiş ol şüret-ger-i deyr-i fenā
Şüreti ma‘nā-y-içün virdi saña

⁵¹ tutdı: buldı N

- 58 Şüreti hâkî-i ber-bād it yüri
Şüretüñ naqqâşını yād it yüri
- 59 Kıl Hâlîl-âsâ yüri Lât' uñ şikest
Olma 'İsâ kavmi gibi büt-perest
- 60 Ka'beñi aşnâmdan pāk eylegil
Ka'beñi kim yapdı idrāk eylegil
- 61 Eyle her dem zezem-i eşküñ revân
Merve'de "*Lebbeyk*" diyü kıl figân
- 62 Gey yüri evvel kefen ihrâmını
Ka'be'nüñ var andan öğren nāmını
- 63 Bil gönüldür Ka'be var yıkma gönül
Dirlik isterseñ ölümden öñdin öl
- 64 Çün olupdur Ka'be bünyād-ı Hâlîl
Lîkin oldı dil nazar-gâh-ı Celîl
- 65 Dilde kandan kopdı bunca derd-i āh
Perde-i Ka'be niçün oldı siyāh
- 66 '**İşkiyā** gözden hicābı eyle dūr
Görmek isterseñ eger her yirde nūr
- 67 Saña anuñ-çün virildi cism ü cān
Olasın tā 'ārif-i rāz-ı nihān
- 68 Çün 'anāşırdu miyānuñda kemer
Ol sebebden nāmuña dindi beşer
- 69 Yek 'aded 'unşurda görindi iki
Şad hezārān u hezār oldı yeki

⁵⁸ Şüreti hâkî-i: Şüret-i hâkî N

⁶¹ Lebbeyk: "Efendim, buyurunuz, emrediniz!" anlamında.

⁶⁵ Ka'be niçün: Ka'be-y-içün N

- 70 İşbu birden oldı peydā her ‘aded
Eyleme fāsīd ḥayālī iy veled
- 71 Ger hezār ger şad ola ger şad hezār
Aşl-ı cümle bir durur iy yār-ı gār
- 72 Gel ikiden geç ki yektā olasın
Bī-zebān ol tā ki gūyā olasın
- 73 Var ḥadīg-i “*Küntü sem ‘ah*” kıl beyān
Olasın tā ‘ārif-i rāz-ı nihān

Temşil

- 74 Aşlumuzdur çün bizüm mānend-ī āb
Yürürüz āb üzre nitekim ḥabāb
- 75 Çün ḥabābuñ içidür toptolu bād
Bāddur cism-i ḥabāb iy hoş-nihād
- 76 Çün ḥabābuñ bādı nā-peydā olur
Ol ḥabāb ol dem hemān deryā olur
- 77 Böyledür hep aşlumuz iy merd-i kār
Sırr-ı Ḥaqq’ı saña kıldum aşikār
- 78 Çünki bu deñlü saña keşf oldı ḥāl
‘Ākil-iseñ sen daḡı fikr it me’āl
- 79 Cehd kıl tā kim be-ḥükm-i “*Men ‘aref*”
Ḥaḡ-şinās ol bulasın Ḥaḡ’dan şeref

Der-İşbāt-ı Vaḥdāniyyet

- 80 Zātı birdür ‘ārif ol añla Ḥaḡ’ı

⁷³ “Küntü sem ‘ah”: [Onun kulaḡı olurum.] “Ben bir kulumu sevdiğim de onun gören gözü işiten kulaḡı olurum” şeklinde tercüme edebileceğimiz bir hadis-i kudsi’ye atıfta bulunmaktadır.

⁷⁹ Men ‘aref: [kim bilirse] Kim kendini bilirse Rabbini bilir.

Yahşî fehm eyle Vücūd-ı Muṭlak'ı

- 81 Andan özge hîç bir mevcūd yok
Yine oldur ğayrı bir ma'būd yok
- 82 Zıkr O vü zâkir ü mezkûr Ol'dur
Şükr O vü şâkir ü meşkûr Ol'dur
- 83 Zât-ı pâkinde anuñ yokdur cesed
Vaşf-ı zâtı "*Ḳul hüva'l-lâhu Aḫad*"
- 84 Görinen her zerrede envârıdur
Cümle eşyâ şun'ı vü âğârıdur
- 85 Ger yemîn ü ger yesâr ü pîş ü pes
Nûr-ı Hâk'dan özge yokdur hîç kes
- 86 Her ne görseñ nûr-ı Hâk'dur iy cüvân
Gördüğün bâṭıl degül bilgil 'ayân

Su'âl

- 87 Aḫvel çün 'ârife idüp su'âl
Râh-ı Hâk'da eyleyüp fâsid ḫayâl
- 88 Didi dirsiz görinen Hâk'dur hemân
'Âlem içre âşikârâ vü nihân
- 89 Çün vücūd-ı Hâk'dan özge yok bedîd
Pes nedür İbrâhîm ü yâ Bâyezîd
- 90 Yâ nedür râh-ı şerî'atden murâd
Hâk içinde nîk ü bed buğz u vidâd
- 91 Hem nedür hacc u zekât-ile şıyâm

⁸² Ol'dur: O'dur N // Ol'dur: O'dur N

⁸³ "*Ḳul hüva'l-lâhu Aḫad*." [De ki: O Allah, Bir'dir (Tek'dir).] İhlâs 112/1

⁸⁴ 84 ve 85. beyitler yer deĝiştirmiştir N

⁸⁷ aḫvel çün: şaḫş-ı aḫvel N

Bu rükū‘ u bu sücūd u bu kıyām

- 92 Yā Kelāmu’l-lāh niçün itdi nüzül
Çün kamu Hāq’dur kime geldi Resül
- 93 Bu sözi ‘ākıl dimez iy zū’l-fünün
Aña irmişdür meger mekr-i cünün

Cevāb

- 94 Çün su’āl idüp baña kılduñ hiṭāb
Vireyin diñle su’ālūñe cevāb
- 95 Ref’ kıl pindāruñı iy bū’l-heves
Diñle gūş-ı cān-ıla birkaç nefes
- 96 Sen ki dirsın gördüğüñ şey’i vücūd
Gördüğüñ cümle ‘arazdur iy ‘anūd
- 97 Dīde-i ‘ucb-ile çün gördüñ ‘araz
Anı cevher şanduñ iy şāhib-ğaraz
- 98 Kālbūñe saçduñ ‘adāvet dānesin
Cevher añladuñ ‘araz peymānesin
- 99 Cevher-i muṭlak bil oldur iy fülān
Ne ‘adem ṭārīdür aña ne zamān
- 100 Dāyim oldur kim aña yoқdur fenā
Kāyim-i bi’z-zāt anuñdur bekā
- 101 Ğayrı fānīdür pes anuñdur vücūd
Cümle mevcūdāt aña eyler sücūd
- 102 Nūrıdur eşyāda seyr iden ‘ayān
Zıllıdır cümle vücūdāt-ı cihān
- 103 Baır odur kim görinen emvācıdur
Şāh O’dur cümle cihān muṭtācıdur

- 104 Gerçi mevcûd oldu bunlardur şühûd
Müstakillen yokdur anlarda vücûd
- 105 Saña gerçi görünür cevherde kül
Cümlesi a'râz dur cevher degül
- 106 Şâhid-i ma'nâyı bir hûb it kıyâs
Her nefesde geye biñ dürlü libâs
- 107 Cûşa geldi çünkü ol deryâ-yı nûr
Eyledi her kaçre bir yüzden zühûr
- 108 Ol hâkîkat kıldı varın der-miyân
Senlik ü benlik zühûr itdi hemân
- 109 Buldı anlardan kamu eşyâ vücûd
Böyle halk itdi kamusun ol Vedûd
- 110 Ol sen ü ben tâbi'-i tendür hemîn
Tâ ola cism-i keşif aña yakîn
- 111 Yüri var şer'î-y-le kıl cismüñ laîf
Olasın tâ hüsn ü hulkı-y-la şerîf
- 112 Anuñ-içün oldu irsâl-i rüsûl
Görine mü'minlere rüşen sübül
- 113 Ol sebebden oldu münzel nuṭṭ-ı Hâk
Ala kütb-i şer' den her cân sebak
- 114 Şıdk-ıla bulduñsa râh-ı şer'e yol
Bende-i maḳbûl-ı Hâk'sın vâkıf ol
- 115 Şer' den taşra çıkarsañ bir qadem
Hâk'dan ayruşın vücûduñ bil 'adem

¹⁰⁴ bunlardur: anlardur N

⁰⁹ Buldı anlardan kamu eşyâ vücûd: Bulmadı anlardan kamu iş vücûd S (Vezin ve anlam gereği N nüshasındaki yazım tercih edildi.)

- 116 Şer‘üz hîç bir tarîk âsân degül
Derdi anuñ kâbil-i dermân degül
- 117 Yüri var şer‘ ile ‘irfân hâşıl it
Katreñi deryâ-yı ‘ışka vâşıl it
- 118 Kâtresin gerçi ki deryâdan cüdâ
Kâtredeñ geç bahre olğıl âşinâ
- 119 Kâtreñi deryâ-yı hāmüş it yüri
Bahre ir ‘İşkî gibi cüş it yüri
- 120 Pîşvâdur saña çün şer‘-i Resûl
Cân u dilden kavlini eyle kabûl
- 121 Verziş-i şer‘-i Muḥammed kıl müdâm
Göresin tâ Ḥaḳ cemâlin ve’s-selâm

Naşihat

- 122 ‘Abd-i Ḥaḳ ol olma ten-perver yüri
Olasın tâ ‘âleme server yüri
- 123 Nice beslersin segi murdâruñı
Uyduñ ağıyâra unuttuñ yâruñı
- 124 Göñlüñi dünyâdan eyle yek-cihet
Yana cânuñda çerâğ-ı ma‘rifet
- 125 Eyle halk-ı ‘âleme yek-sân nazar
Nîk ü bed görme ḥasedden kıl ḥazer
- 126 Kendü ‘aybuñ gör ilüñ ‘aybını ko
Âb gibi gördüğüñi cümle yu
- 127 Nefsüñi mağlûb-ı rûḥ it dâyimâ
Tâ olasın ‘abd-ı dergâh-ı Ḥudâ

¹¹⁷ şer‘ ile: şer‘iyle N

¹²³ Nice: Niçe N / segi :seg-i N

- 128 Kendüñi mâ' ü menîden kıl halâş
Olasın dergâh-ı Hâk'da 'abd-ı hâş
- 129 Penbe-i pindârı güşuñdan gider
Olmasun mir'ât-ı kalbünde keder
- 130 Tâlib-i 'ışk ol velî āgâhı bul
Var tarîk-i Hâzret-i Allâh'ı bul
- 131 Râh-ı Hâk'da meyl iderse er zene
Degmez ol insân içinde erzene
- 132 Ger olursañ bâde-i ğayr-ıla mest
Bil cihân deyrinde olduñ büt-perest
- 133 Bunca hırş u âz-ıla iy pür-hevâ
Da'vi-i İslâm kıлмақ ne revâ
- 134 Evvelâ gel yokluđı eyle kabûl
Varluđuñ baħrına andan bul vuşul
- 135 Varluđuñ peymânesini kıl şikest
Tâ şarâb-ı Lâ-yezâlî ide mest
- 136 Kalmazun dilde ğam-ı çün u çirâ
Kande baksañ göresin nûr-ı Hudâ
- 137 'Āşık-ısañ 'ışk-ıla ol Hâk'k'a yâr
Eşk-bâr ol eşk-bâr ol eşk-bâr
- 138 Dâmen-i 'aklı elünden kıl rehâ
'Akla yâr olmadı merdân-ı Hudâ
- 139 İntihâ-yı 'akl varlıқdur 'ayân
İbtidâ-yı 'ışk yoklıқdan nişân
- 140 Râh-ı Hâk'da 'ışk-ıla hem-râh ol

Kisvet-i dervîş gey de şâh ol

- 141 Çünki bulduñ öz vücūduñdan fenā
Vāşıl-ı Hākķ olduñ ol dem iy fetā
- 142 Varlıguñla sen saña olsañ karīn
Cān gözi hīç ola mı Allāh-bīn
- 143 Yūri hayvānī şıfatdan bul rehā
Olasın ervāh-ı kudse āşinā
- 144 Pākdan gelmiş durur çün rūh-ı pāk
Cism-i hākīnūñ de oldı aşlı hāk
- 145 Cehd kıl ol rūh-ı pāki Pāke vir
Ābı āba cism-i hāki hāke vir
- 146 Rāst-rev ol rāst-bīn ol rāst-gūy
Her yüze āyīne gibi tıtma rūy
- 147 Ger olursa şan‘atuñ kizb ü yalan
Dest-i miñnetden yaķañ bulmaz amān
- 148 Şūfi-i şāf ol ķo tāc u şūreti
Var edeb nūrından urın kisveti
- 149 Hırķai nūr it ‘aşāyı nāra şal
Ġayrdan göz yum nazar dīdāra şal
- 150 Olma iy dil şūfi-i şūret-perest
Gel ayāğ al pīr-i muğdan alma dest
- 151 Şūfi tāc u hırķadan bulmaz şafā
Bu riyādan geç yiter bir būriyā
- 152 Hāk Ta‘ālā şūrete ķılma nazar

¹⁴⁶ rāst-gūy : rāst-gū N

¹⁴⁹ Hırķai: Hırķayı N

¹⁵² ķılma: ķılmaz N

‘İşkiyâ ‘ucb u riyâdan kıl hâzer

- 153 Nefsüñ idrâk eyle merd-i ‘ârif ol
Merd iseñ esrâr-ı ğayba vâkıf ol
- 154 Olğıl İbrâhîm gibi büt-şiken
İdesin tâ Ka‘be-i dilde vağan
- 155 Reh-rev-i ‘ışk ol budur rüşen tarîk
Tâ ki Hâk dâyim saña ola refîk
- 156 Hâzret-i ‘Attâr’dan budur cevâb
Güş kıl “*Vallâhu a‘lem bi‘ş-şavâb*”

Der-Beyân-ı Pîr-i Kâmil ve Taleb-i Ū

- 157 Diñle iy cüyende-i esrâr-ı Hâk
Olduñ-ısa tâlib-i envâr-ı Hâk
- 158 Añladuñsa göñlüñüñ mir’âtını
Var o mir’âtuñ taleb kıl zâtını
- 159 Kayd-ı dünyâya yüri olma esîr
Ol yed-i cân-ıla dâmen-gîr-i pîr
- 160 Eyle bir derd ehlini câna qarîn
Müşkilüñ hâll ide tâ ol hem-nişîn
- 161 Dem-be-dem merdân-ı Hâk’dan iste râz
Olasın tâ râh-ı Hâk’da ser-firâz
- 162 Her ne dirse anı eyle bî-lecâc
Pâyına itdükçe ‘arz-ı ihtiyâc
- 163 Pâdişâh-ısañ derinde bende ol
Ser-bülend iseñ yüri efgende ol

¹⁵⁴ gibi: bigi N

¹⁵⁶ “Vallâhu a‘lem bi‘ş-şavâb”: [Doğruyu en iyi Allah bilir.]

- 164 Pîr odur iksîrûñ ola şāhibi
Zerķ-ile mess-i vücūd-ı tālîbi
- 165 Añlağıl bî-rehber olmaz rāh-rev
Dest-i pîre dāmenûñ eyle girev
- 166 Ka‘be-i ‘ışķa varılmaz bî-refîķ
Şa‘b-nāk ü pür-ħatardur bu tārîķ
- 167 Pîr odur ki_ola kılağuzuñ senûñ
Rāh-ı Hāķ’da menzil-āmūzuñ senûñ
- 168 Pîr oldur kim ola ehl-i tārîķ
Rāh-ı şer‘-ile ħaķîķatde refîķ
- 169 Eyleye tā evvelā tekmîl-i rāh
Şāniyen tālîblere ola penāh
- 170 Menzilinden ol yoluñ āgāh ola
Merd-i kāmîl lāyık-ı dergāh ola
- 171 ‘Işķ-ıla ola tārîķatde ferîd
Ebr mānendi vire feyzi mürîd
- 172 Zāhirin şer‘-ile ma‘mūr eyleye
Bātının ‘ışķ ile pür-nūr eyleye
- 173 Sırrına mekşûf olub esrār-ı Lā
Reh-revān-ı ‘ışķa ola reh-nümā

Der-Beyān-ı Pîr-i Nāķış

- 174 Ol ki bu rāhuñ degüldür rehberi
Beñzer ol a‘māya yiler serseri
- 175 Hāķ içinde da‘vi-i irşād ider

¹⁶⁷ kılağuzuñ: kılavuzuñ N

¹⁷⁰ menzilinden: menzilinde N

¹⁷¹ feyzi mürîd: feyż-i mezîd N

- Hâne-i 'ucb u riyâ bünyâd ider
- 176 Halkı aldar her zamân İblîs-vâr
Hân-kâh-ı 'ucbı kılılmış ihtiyâr
- 177 Eylemiş dünyâ-y-içün tesbîhi dâm
Dâmına kayd ola tâ kim nefsi-i 'âm
- 178 Zâhiren gerçi görünür pârsâ
Lîk tâc u hırkası tolu riyâ
- 179 Ancılayın kimse olmaz pîş-vâ
Kimseye a'mâ olur mı reh-nümâ
- 180 Çün buyurur Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Kim vücûdidur anuñ baħr-i 'ulûm
- 181 *"Ki besî İblîs-i âdem-rûy hest
Pes be-her destî ne-şâyed dâd-ı dest"*
- 182 Şûret-i âdemde çok İblîs var
Herkesi üstür-şifat virme mehâr

Meşnevî Der-hülâşa-i Sühan

- 183 Var-ısa başuñda ger sevdâ-yı 'ışk
Ol dil-i şeydâ-şifat rüsvâ-yı 'ışk
- 184 'Âkıl-ısañ 'ışk-ıla dîvâne ol
'İşk odına per yakup pervâne ol
- 185 Ol bu süflî hânedan 'ulve revân
Zîr pâk olsun zemîn ü âsumân
- 186 Varuñı deryâ-şifat yağmaya vir
Başuñı tağlar gibi gavğâya vir
- 187 Eyleme dünyâyı vü 'uķbâyı yâd

¹⁸¹ "Şeytan suretinde epey insan var olduğu için herkese el uzatmamak gerekir."

Gönlüne gam virmesün kevn-i fesād

- 188 Derviş ol bir gör gedāyı şāh ile
Eyle her bāzāruñı Allāh ile
- 189 Cān gözinden tā ki ref' ola hicāb
Görine her zerre rüşen āfitāb
- 190 Cehd kıl bir kāmīl insāna ir
Kulluğ eyle hıżmet-i sultāna ir
- 191 Tā saña ol göstere rāh-ı yaķın
Olasın düzdinden ol rāhuñ emīn
- 192 Ancılayın pīre şun şunarsañ el
Kim seni dirgüre irmedin ecel
- 193 Çün saña pertev şala ol pāk-zāt
Her nefesde bulasın zevk-ı hayāt
- 194 Çün saña himmet kıla ol merd-i hāş
Olasın ālām-ı 'ālemden hālāş
- 195 Ol güneşden ister-iseñ feyż-i nūr
Olmasun zerre irādetde kuşūr
- 196 Rāh-ı Hāķ' da tā saña temkīn ire
Cāna zıkrü'l-lāhdan telķīn ire
- 197 Her ne kim gördiyse pīrinden o pīr
Eyleyesin tālībi bir bir hābīr
- 198 Ol yoluñ on şartı vardur añla var
Tā ki rāh-ı Hāķ' da kāruñ ola kār

Şart-ı Evvel

¹⁹⁵ irādetde: irādende N

¹⁹⁶ ire: ide N // ire: ide N

¹⁹⁷ gördiyse: gördi-se N

- 199 Şarḫ-ı evvel bu ki ṭāhir ola ten
Yuna pāk ola cenābetden beden
- 200 Hem ḥadeḡden nefsuñi pāk eylegil
Sen seni kimsin gör idrāk eylegil
- 201 Cāme-i dilde ḳoma gerd-i günāh
Olasın maḳbūl-i dergāh-ı İlāh

Şarḫ-ı Dīvüm

- 202 Şarḫ-ı ḡānī 'uzlet ü zıkr-i Ḥudā
İḫtiyār-ı künc ü terk-i māsivā
- 203 Ḥalvet içre ḥalka olmağıl ḳarīb
Ola beste tā ki ḥiss ü dil-firīb
- 204 Açıla tā revzen-i dil iy fetā
Çeşm-i cāna keşf ola nūr-ı Likā

Şarḫ-ı Sivüm

- 205 Şarḫ-ı ḡāliḡdür sūkūt-ı ber-devām
Sālike Ḥaḳ zikridür ḥayru'l-kelām
- 206 Sākit olan oldu ḡafletden ḥalāş
Aña yol bulmaz nifāk iy merd-i ḥāş
- 207 Ref' ola çün-kim dilüñden ḳıl ü ḳāl
Nāṭıḳ eyler ḳalbüñi ol Zū'l-celāl

Şarḫ-ı Çehārüm

- 208 Şarḫ-ı rābi' rüzedür iy nev-cüvān
Rüze 'ıyda irgürür ḥalkı hemān

²⁰³ ḥiss ü: ḥüsn-i N

²⁰⁵ sūkūt-ı: sūkūn-ı N

²⁰⁷ eyler: eyleye N (müstensih hatası)

- 209 Anuñ-içün buyurur Hayru'l-beşer
Şavm olupdur nefsi-insāna siper
- 210 Rūze pāk eyler kişinüñ sīnesin
Şāf ider mü'minlerüñ āyīnesin

Şart-ı Pençüm

- 211 Şart-ı hamisdür devām-ı zıkr-i Hāk
Çün alur ol şafhadan zākır sebak
- 212 Var huzūr-ı kalb-ıla kıl zıkrüñi
Eyleyüp şāfi vü rüşen fikrüñi
- 213 Olmasun zıkründe āvāz-ı bülend
Boynuña tā urmaya İblīs bend

Şart-ı Şeşüm

- 214 Şart-ı sādisdür tevekkül ber-Hudā
Muhkem olmağ dilde teslīm ü rızā
- 215 'Işık-ıla faqr u ğinā vü şükr ü şahv
Dāyimā dilde recā vü havf ü maḥv
- 216 Olmaya işbāt-ı Hāk'da şekk ü reyb
Keşf ola tā kim dile esrār-ı ğayb

Şart-ı Heftüm

- 217 Şart-ı sābi' nefy-i hātırdur hemān
Def' kıl kalbe ne gelse iy cüvān
- 218 Çünki şeytāndur bu yoluñ reh-zeni
"Yecrī 'an mecrā" delīl-i rüşeni

²¹² 212 ila 213. beyitler yer deġiştirmiştir N

²¹⁵ şükr: sekr N

- 219 Beste kıl dâyim anuñ mecrâsını
Çekmeyesin tâ gönül gavgâsını

Şart-ı Heştüm

- 220 Şart-ı şâmin rabt-ı dildür iy refîk
Böyle buyurmuş anı pîr-i tarîk
221 Tâ saña rûşen ola râh-ı dürüst
Bu tarîka sâlik ol çâlâk ü cüst
222 Olasın tâ kim maḥâvifden berî
Ol yûri sultân-ı 'ışkuñ çâkeri

Şart-ı Nühüm

- 223 Şart-ı tâsi' terk-i hurd u ḥ^wâbdur
Ancılayın merd-i reh kem-yâbdur
224 Sîneñüñ tennûrına var dökme âb
Başuña tâ gelmeye gavgâ-yı ḥ^wâb
225 Hem-demüñ olsun ḥuşû'-y-ıla niyâz
Halk uyusun Haḫḫ-ıla sen kıl namâz

Şart-ı Dehüm

- 226 Şart-ı 'âşir kıllat-i ekl-i ta'âm
Kesb olur cû'-ıla şevk ber-devâm
227 Yidüğüñ olmak gerek kesb-i helâl
Şart oldur anda ḥadd ü i'tidâl
228 Pes vasaṭ memdüh olupdur iy hümâm

²¹⁸ "Yecrî 'an mecrâ": [Bir mecrayoldan akar.] Şeytan sizin damarlarınızda kanın dolaştığı gibi dolaşır] hadisine atıfta bulunmaktadır.

²²⁷ oldur: olupdur N

Anı eyle buyurur H̄ayrū'l-enām

Meşnevī

- 229 Çün şerāyiḡ cümleten oldu tamām
Vāşıl-ı 'ışk oldu sālīk şubḡ u şām
- 230 Açılıp ol dem sübüldeñ çeşm-i cān
Sālīk olur vāķıf-ı sırr-ı nihān
- 231 Çün şerī'atdan varur ol māh-rū
Dir aña ehl-i ḡaķıķat gel berü
- 232 Perdeden keşf oldu çün ma'nā-yı bīkr
Pes nedür bil yedi seyr ü yedi zīkr
- 233 Her birisin ideyin şerḡ ü beyān
Nuḡkuma tutmaķ gerekdür gūş-ı cān

Der-Beyān-ı Zīkr-i Evvel ve Seyr-i Evvel ki Seyr-i İlä'l-lāh est

- 234 Diñle iy ḡālīb kelāmuñ zübdesin
Çün kelāmum gibi sen de zübdesin
- 235 Zīkr-i evvel çünki telķin itdi pīr
Seyr-i evveldür ḡarīkuñ iy faķīr
- 236 Menzil-i seyr-i ilā'l-lāh oldurur
Ehl-i ḡāle evvel-i rāh oldurur
- 237 Nefs-i emmāredür anuñ reh-zeni
Virmegil dest-i riyāya dāmeni
- 238 Bunda sālīk mücrim ü bī-çāredür
Çün ḡafāsında ḡuran emmāredür
- 239 Rūz u şeb ḡāyim gerek zīkrinde er

²³² ma'nā-yı: ma'ni-i N

²³⁶ evvel-i: evvelā N

- Tâ geçüp ol vartadan ide sefer
- 240 'Aql-ı cüz'î tã aña zâhir ola
Nür-ı 'ibret gönline bâhir ola
- 241 Pertevi levvâme çün lem'ân ola
Sâlikûñ dâyim işi efgân ola
- 242 Birisi keşf ü kerâmet gösterür
Birisi rü-yı kanâ'at gösterür
- 243 'Abd-ıla Hâk arasıdur bu maqâm
Gâh şu'le irişür gâhî zalâm
- 244 Dâyimâ zikri anuñ Mevlâ ola
Kalbine tâ zikr müstevlî ola

Der-Beyân-ı Zikr-i Dvüm ve Seyr-i Dvüm ki Seyr-i İlâ'l-lâh est

- 245 Çünkü zikr-i Hâk ola dilde mezîd
Kâbiliyyet kesb ider cân-ı mürîd
- 246 Zikr-i gâñî pîr aña telkîn ider
Çeşm-i cânın sâlikûñ Hâk-bîn ider
- 247 Ol yire seyr-i İlâ'l-lâh oldı nâm
Zikr-i maḥfîdür anuñ kârı müdâm
- 248 Sâlik anda hizmet-i Bârî kıılır
Zikr-i Hâk her dem aña yârî kıılır
- 249 Nâmı çün ehl-i maḥabbetdür anuñ
Menzili deryâ-yı vaḥdetdür anuñ
- 250 'Aql-ı cüz'inuñ kemâli oldurur
Bu maqâmuñ ehl-i ḥâli oldurur

²⁴⁰ 'ibret: gayret N

²⁴⁶ Hâk-bîn: ḥod-bîn N (Beytin bütünlüğüne anlam olarak uymamaktadır. Müstensih hatası.)

- 251 Kimisi keşf-i kerāmāta düşer
Kimisi kūy-ı h̄arābāta düşer
- 252 Pertev-i ‘ışk iriser aña hemīn
Feyz olısar sırrına ‘ilme’l-yaķın
- 253 Ola dilde zıkr-i maḥfī ber-devām
Tā ma‘ārif zāhir ola ve’s-selām
- 254 Dilde nūr-ı ma‘rifet tābān ola
Sālik ol dem şāhib-‘irfān ola

Der-Beyān-ı Zıkr-i Sivüm ve Seyr-i Sivüm ki Seyr-i ‘Alā’l-lāh est

- 255 Sālik ol ma‘nīden olduķda ḥabīr
Zıkr-i şāliḡ olısar telķīn-i pīr
- 256 Menzili seyr-i ‘alā’l-lāh olısar
Ḥaķ aña her yirde hem-rāh olısar
- 257 Kendülikden eyleyüp ol dem güzer
Viriser sırr-ı “*Ene’l-Ḥaķ*”dan ḥaber
- 258 Sīnede cūş eyleyüp deryā-yı ‘ışk
Ḥalk içinde olısar rüsvā-yı ‘ışk
- 259 Olur anuñ menzili ‘ilme’l-yaķın
Nūr-ı Ḥaķķ-ıla olup Allāh-bīn
- 260 Çeşmine hergiz görünmez şeş cihāt
Dāyim eyler seyr-i ef‘āl ü şifāt
- 261 Mülheme nefis ol dem olur āşikār

²⁵⁷ “Ene’l-Ḥaķ”: [Ben Hakkım.] Ttasavvuf literatüründeki vahdet-i vücud düşüncesinden hareketle “Ben Allah’ın bir parçasıyım”. Meşhur mutasavvıf Hallac-ı Mansur’un idam edilme nedeninin bu sözü söylemiş olduğu rivayet edilir.

²⁵⁹ Olur anuñ menzili ‘ilme’l-yaķın // Nūr-ı Ḥaķķ-ıla olup Allāh-bīn: Nūr-ı Ḥaķķ-ıla olup Allāh-bīn // Olur anuñ menzili ‘ilme’l-yaķın N

K'eyleye işbu menâzilden güzâr

Der-Beyân-ı Zıkr-i Çehârüm ve Seyr-i Çehârüm ki Seyr-i Ma'a'l-lâh est

- 262 Sâlik olsa zıkr ile ârâste
Dâyim olur fikr ile ârâste
- 263 Sînesinde şu'le-i nâr-ı taleb
Varlığım ihrâk ider her rûz u şeb
- 264 Zıkr-i râbi' pîr idüp telkîn aña
Açılır çeşm-i kerâmet-bîn aña
- 265 Sâyir-i seyr-i ma'a'l-lâh olur ol
Pes ledünniden hem âgâh olur ol
- 266 Eyleyüp bu halk-ı 'âlemden nüfûr
Dâyimâ vîrânededen alur huzûr
- 267 Geh kıılır fevķ-i semâvâta güzer
Geh virür taht-ı şerâdan hoş-haber
- 268 Nefsini ol dem bilür mesrûr olur
Ėarķ-ı nûr olup özinden dûr olur
- 269 Muţma'inne nefis aña hâşıl olur
Ėaķķ'a bî-çûn u çirâ vâşıl olur
- 270 Lîk bu menzilde iy cân-ı peder
Sâlike eksük degül Ėavf u Ėatar
- 271 Ger ola bu varţadan sâlik Ėalâş
Olısar dergâh-ı Ėaķ'da 'abd-i Ėâş
- 272 Anda hem muğkem gerek şer'-i şerîf
Tâ maķâmın bekleye merd-i za'îf
- 273 İrişe nûr-ı MuĖammed'den meded
Ol şafâ-y-ıla bula zevķ-i ebed

- 274 Tola albi pertev-i ‘irfn-ıla
Gide ayrı cn ola cnn-ıla
- 275 Menzil-i ‘ilme’l-yakn hşıl ola
Kendüzinden fn vü vşıl ola
- 276 Olur ol er kendü rhında ferd
Hem murda irer olup hem mürd

Der-Beyn-ı Zkr-i Penum ve Seyr-i Penum ki Seyr-i F’l-lh est

- 277 un ola bil mürd-i Őeyh-i dn
diser teln zkr-i penumn
- 278 Bu maama seyr-i f’l-lh oldu nm
Bu maama iriŐ eyle ihtimm
- 279 Er bu menzilde kim eyler kendüzin
Ne gicesin fehm ider ne gündüzin
- 280 Bir görinür yr-ıla ayr aa
İrişür öz varlığından ‘r aa
- 281 ande baksa grdüi ddr olur
albi dyim vkf-ı esrr olur
- 282 Zkir ü mezkür u zkr olur aad
almayup yr-ıla m-beyninde sed
- 283 “Küntü sem ‘ah” dur o cnu behresi
Fer virür mihr-ile mha ehresi
- 284 Rziye nefis olur anu baŐiŐi
H’dan ayru olmaz ayru ol kişi

²⁸² Zkir ü mezkür u zkr olur aad // almayup yr-ıla m-beyninde sed: almayup yr-ıla m-beyninde sed
// Zkir ü mezkür u zkr olur aad N

²⁸³ “Küntü sem ‘ah”: [Onun kulağı olurum.] “Ben bir kulumu sevdiğim de onun gören gözü iŐten kulağı olurum” Şeklinde tercüme edebileceğimiz bir hadis-i kudsi’ye atıfta bulunulmaktadır.

285 Kaşresini gark ider deryâ-yı cûd
Mażhar-ı 'ıřık olur olup bî-vücûd

286 İşbu menzilde dağı vardur maķâm
Sâlik olanda gerekdür ihtimâm

Der-Beyân-ı Zıkr-i Şeşüm ve Seyr-i Şeşüm ki Seyr-i 'Ani'l-lâh est

287 Çünki sâlik ola merd-i kâr-dân
Zıkr-i sâdis ola telķin ol zamân

288 Menzil-i seyr-i 'ani'l-lâh ol durur
Sâlike Haķķ'a yaķın râh ol durur

289 Menzil-i hayretdür ol menzil hemân
Tâlib eyler anda feryâd u fiĝân

290 "Men 'arafê" tal lisân tutar nizâm
İrişür 'ilm-i nübüvvet ve's-selâm

291 Bendeye hâşıl olur bunda kemâl
Nefs-i külle irişür bunda zevâl

292 Menzil-i hâşân-ı dergâh ol durur
Ehl-i 'ışka rehber-i râh ol durur

293 Nefs-i marziyye bu menzildür tamâm
Añla faķruñ evvelidür bu maķâm

294 "Kâde faķr" aña buyurmıřdur Resül
Devlet isterseñ kıl ol faķrı ķabül

Der-Beyân-ı Zıkr-i Heftüm ve Seyr-i Heftüm ki Seyr-i Bi'l-lâh est

295 Őol ki bu menzilleri göre yaķın
Şeyh ider telķin zıkr-i heftümîn

²⁹⁰ tutar: tutup N; "Men 'aref:" [kim bilirse] Kim kendini bilirse Rabbini bilir.

²⁹⁴ "Kâde faķr": [Neredeye fakirlik...] anlamına gelir. [Fakirlik neredeyse kâfirlik olacaktır.]

- 296 Ol maḳāma seyr-i bi'l-lāh oldı nām
Andadur ser-cümle menziller tamām
- 297 Varlıĝ olmaz işbu menzilde revā
Ehl-i 'ıŝıĝ olur fenā-ender-fenā
- 298 Sırr-ı esmā keşf olup ehl-i şafā
Dir *sevādü'l-vech fî dāreyn* aña
- 299 Bu maḳām içinde iy ehl-i yaḳīn
Buyurur "*El-faḳru faḳrī*" Şāh-ı dīn
- 300 Mü'minüñ ḳalbi olur 'arş-ı Mecīd
Anda hem kesb-i kemāl eyler mürīd
- 301 Menzil-i insān-ı kāmildür o cā
Aña dirler menzil-i bedr-i dücā
- 302 Bir olup maḳlūb u ḫālib hem ḫaleb
İrişen ol menzile çekmez ta'ab
- 303 *Men 'aref kelle lisānühü* iy fetā
Keşf olup olur beḳā-ender-beḳā
- 304 "*Men 'aref*" sırrı anuñ şānı olur
Sālik ol dem kendüden fānī olur
- 305 Hem maḳām-ı ḳavl-i "*mütü*" ol durur
Cā-yı "*ḳable en-temütü*" ol durur
- 306 Vāḫid olup ehl-i a' dād iy cüvān
Aşlına rāci' olur ol dem hemān

²⁹⁸ "Sevādü'l-vech fî dāreyn": [İki dünyada (Dünyada ve Ahirette) yüzün kararması]

²⁹⁹ "El-faḳru faḳrī": [Fakirlik övüncümdür.] Hadis-i şerif.

³⁰⁰ kesb-i: keşf-i N

³⁰³ "Men 'aref kelle lisānühü": [Allah ı tanıyanın dili tutulur.]

³⁰⁴ Men 'aref: [kim bilirse] Kim kendini bilirse Rabbini bilir.

³⁰⁵ "mütü": [ölün] ikinci çoĝul emir sigası; "ḳable en-temütü": [siz ölmeden önce] "Ölmeden önce ölünüz."

³⁰⁶ ehl-i: aşl-ı N

- 307 Aşlına râci‘ ola çün kim ‘aded
Gayr kılmaz arada illâ ahad
- 308 Zât-ı Hâk’dan gayrı yokdur çün ezel
Zât-ı Hâk kalur Kadîm ü Lem-yezel
- 309 Müntefî olup kamu keşret tamâm
Vâhid-i muṭlaḳ kalısar ve’s-selâm

Der-Beyân-ı Merâtib-i Zâkirân

- 310 Çâr kısım oldı birâder zâkirân
Diñler-iseñ ideyim bir bir ‘ayân
- 311 Tâ saña keşf ola sırr-ı ehl-i hâl
‘Işḳ içinde bulasın sen de kemâl
- 312 Kısm-ı evvel ol durur iy yâr-ı ğâr
Bir mürâyî ide zıkr-i bî-şümâr
- 313 Şüretâ kendü ola halvet-nişîn
Bekleye gönli riya-y-ıla kemîn
- 314 Ola zıkr ü hırḳa vü tâc u kemer
Olmaya ihlâşdan dilde eşer
- 315 ‘Işḳ-ı Hâḳḳ’a olmayup hem-râh ol
Ma‘rifetden olmaya âġâh ol

Kısm-ı Dûvüm

- 316 Ol durur ikinci kısım-ı zâkirân
Zâhid añlaya özin halk-ı cihân
- 317 Ola hem gönlinde meyl-i dünyevî
Eyleye cehr-ile zıkr-i uhrevî
- 318 Böyle zâkir çok durur ḥor u zelîl
Ḥubb-ı dünyâ çeşmin itmişdür ‘alîl

Kısm-ı Sivüm

- 319 Kısm-ı gâlig ol durur bil iy refik
Baħr-ı zıkrü'l-lāha dil olup ğarık
- 320 Dem-be-dem zıkrü anuñ Mevlā ola
Zıkr-i Haq kalbine müstevlī ola
- 321 Dāyim ide şuğl-ı dünyādan nüfūr
Zıkr-i Haq-ıla bula ancaq ğuzūr
- 322 Bu maqām-ı kurb-ı Haqdur iy cüvān
Bu durur a'lā maqām-ı zākirān

Kısm-ı Çehārüm

- 323 Kısm-ı rābi' bu durur iy ehl-i ğāl
Kalb-i zākir ola mānend-i cibāl
- 324 Zıkr ola kalbinde kāyim rüz u şeb
Zākir olup ide mezkūrü taleb
- 325 Nüş idüp her dem maħabbet cāmını
Haq'ıñ unutmaya hergiz nāmını
- 326 Kılmayup dünyāyı vü 'uqbāyı fark
Cānın ide 'ışk deryāsında ğarık
- 327 'İşk-ıla bulup ğayāt-ı cāvidān
Fāni-i muṭlak ola kendü hemān
- 328 Kılmayup mir'āt-ı kalbinde ğubār
Göre dil-dārın nihān u āşikār

KAYNAKÇA

Âşık Çelebi, **Meşâirü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)** haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.

Beyânî, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, haz. Aysun Sungurhan Eyduran, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2008.

Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333 hicrî.

Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Tezkireler Dizisi sayı 2, haz. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

Kâfzâde Fâizî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 573.

Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, haz. İbrahim Kutluk, c. 2, Ankara, TTK Basımevi, 1989.

Latîfî, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ**, haz. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. 1, yay. haz. Nuri Akbayer, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 330.

Pala İskender, **Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı**, c.I-II, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1983.

Riyâzî, **Riyâzü's-Şu'arâ**, Süleymaniye Ktp. Lala İsmail, nr. 314.

Sehî Beg, **Heşt Bihişt: Sehî Beg Tezkiresi**, haz. Günay Kut, USA, Harvard University, 1978.

Solmaz Süleyman, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.

Tuman Mehmet Nâilî, **Tuhfe-i Nâilî: Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, c. II, haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001.

Uzun Süreyya, **Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011.

Yazar Sadık, "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Üsküdarlı Aşkî'nin Eserleri Hakkında Yeni Tespitler", **Türkiyat Mecmuası**, c.21, Bahar 2011.